

КНИГАТА НА КИРИЛ КРЪСТЕВ „СПОМЕНИ ЗА КУЛТУРНИЯ ЖИВОТ МЕЖДУ ДВЕТЕ СВЕТОВНИ ВОЙНИ“ – ЗАВРЪЩАНЕ НА МОДЕРНИЗМА

Теодора Кашилска

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Резюме. В центъра на настоящия текст е мемоарната книга на Кирил Кръстев „Спомени за културния живот между двете световни войни“ (1988). Аналитично са проследени два от централните литературноисторически „сюжети“ на мемоарния разказ – ямболският литературен модернизъм и ролята на Гео Милев за развитието на българското авангардно¹ изкуство. Открити са разминаванията между предложените в мемоарния текст визии за литературна събитийност и каноничния разказ на академичната литературна история. Специфичната стратегия за литературна памет на Кирил Кръстев предлага на своите читатели един различен прочит на литературната събитийност от периода между двете световни войни във време, в което литературната история от десетилетия е подвластна на идеологемите на социалистическия режим.

Ключови думи: писателски мемоар; памет; литературна история; българска литература на XX век, български модернизъм; Кирил Кръстев; Гео Милев

През 1979 г. есеистът и художествен критик Кирил Кръстев започва работа по историографски очерк за културния живот в Ямбол след Първата световна война. Това води до създаването на една от най-значимите мемоарни книги в българската литература – „Спомени за културния живот между двете световни войни“ (1988).

През 80-те години на XX век, времето, в което е издадена книгата на Кирил Кръстев, голяма част от идеологически отричаните творци от близкото минало вече са реабилитирани. Десетилетието бележи края на започналия още през 50-те и 60-те години процес на прекрояване на творчески биографии, който да позволи приобщаването на големите имена от 20-те и 30-те години към социалистическия реализъм. Години наред това постепенно приобщаване е сред основните задачи на академичната литературна история наред с възвеличаването на постиженията в областта на наложената доктрина – социалистическия реализъм. В резултат от това се натрупват множество устойчиви преповтаряни

идеологически прочити както на отделни художествени творби, така и на цялостното творчество на дадени автори, а втвърдени идеологеми намират трайно място във високия дискурс на академичната литературна история.

В своята мемоарна книга Кирил Кръстев предлага един различен прочит на литературната събитийност между двете световни войни. Според Запрян Козлуджов тези спомени „поглеждат българското социокултурно пространство от свой собствен ъгъл, оценъчно го моделират по собствен начин, за да допълнят, а понякога и преобърнат представите ни за него“ (Kozludzhov 2011, p. 28). Доказателство за това „преобръщане“ на утвърдените схващания за литературното минало са разминаванията, които се наблюдават между мемоарния текст на Кирил Кръстев и визията за същата литературна събитийност в академичната литературна история от времето на социализма. Тези разминавания показват специфична стратегия за памет в книгата на мемоариста, която предстои да бъде разгледана в хода на изложението. За тази цел са проследени два литературноисторически „сюжета“ от книгата на Кирил Кръстев – ямболският литературен модернизъм и значението на Гео Милев за развитието на българското авангардно изкуство.

Първият литературноисторически „сюжет“ – ямболският литературен живот, заема основно място в книгата. Семейството на мемоариста заживява в Ямбол през 1916 година, когато той е едва дванадесетгодишен. Оттогава до заминаването си в София през 1922 година Кирил Кръстев е сред активните участници в културния живот на града, което го превръща в пряк свидетел на литературните търсения на младите писатели. Свидетелският разказ разполага с относително къс времеви отрязък, но пък е наситен с интензивната събитийност на множеството локални микросъбития.

Сред имената в списъка на ямболските писатели Кирил Кръстев нарежда Страшимир Кринчев, Васил Карагъзов, Теодор Чакърмов, Теодор Драганов, Любомир Брутов, Георги Шейтанов, Панайот Керемедчиев, Матвей Вълев, Лео Коен, Радой Ралин и други. Мемоаристът включва кратка характеристика за всеки от тях, спирайки се основно върху творчеството им. Стриктно отбелязва най-добрите им постижения и конкретните издания, но към тях прибавя и щрихирани личностни характеристики, като „атлет и ловджия“ (Krastev 2019, p. 28) за Теодор Драганов или „цигулар, учител, възторжен тип“ (Krastev 2019, p. 29) за Лео Коен, което придава художествена експресивност на споменния текст, отдалечавайки го от суховатото портретуване на големите творци в речниковите статии.

За литературния живот на града през периода между двете световни войни Кирил Кръстев обобщава: „Ямбол имаше през епохата една дузина **писателстващи** (подчертаването е мое – Т. К.), но не беше значително национално литературно огнище. Те не бяха и някакъв културен факт и фактор за самия град“ (Krastev 2019, p. 23). Употребената от мемоариста дума „писателстващи“ на пръв поглед говори за снизходителното му отношение към литературните

постижения на ямболските творци, но ако се вгледаме внимателно в списъка с имена, ще забележим присъствието на идеологически опасни фигури като анархиста Георги Шейтанов и Матвей Вълев, заклеяни като писател, поддал се на „фашистко влияние“ с участието си във в. „Щурец“. Това обяснява предпазливостта на автора. Без съмнение тези имена са останали извън големия литературноисторически разказ за периода до появата на мемоарната книга. Целта на Кирил Кръстев е не толкова да съхрани паметта за популярни автори или произведения, колкото да изведе от сянката на голямата литературна история имена и събития, които според него са важни за цялостния облик на епохата.

Сред най-ценните страници в книгата на Кирил Кръстев са тези за ямболските „модернисти“, както мемоаристът с подчертана самоирония определя формиралата се общност от млади четящи, пишещи и интересувачи се от всичко ново в изкуството младежи. Самият Кирил Кръстев, като „пръв най-посветен“ в теориите на настъпващото съвременно изкуство, се превръща в една от фигурите, около които се формира общността им. Групата включва Васил Петков, Теодор Чакърмов, Теодор Драганов, Гео Драганов, Лео Коен, Мирчо Качулев, Юрдан Кринчев, Димитър Кожухаров и други и се формира посредством влиянието на книжки 1 и 2 на списание „Везни“ и луксозно издадената стихосбирка „Жестокият пръстен“ на Гео Милев: „Тези тънки издания внесоха шок, стрес, преврат в естетическото ни мислене, което смятахме, че е доста новаторско и „модерно“ от „опълченския“ тим на Ницше, Уайлд, Матерлинк, Пшибишевски, Достоевски. Чрез „Везни“ за пръв път застанахме фронтално с истинското модерно изкуство [...] Експресионизмът на „Везни“, на „Жестокият пръстен“, гениалните експресионистични илюстрации на Сирак Скитник към „Поemi“ на Едгар По, „Български балади“ от Т. Траянов, „Марионетки“ от Чавдар Мутафов – все в годините 1919 – 1922 станаха определена естетическа школа за групата ямболски „модернисти“, както тя се наричаше самоволно“ (Krastev 2019, p. 37). Спомените на Кирил Кръстев дават ясна представа за значението на първите прояви на авангардното изкуство на българска почва и мисионерската роля на Гео Милев, Сирак Скитник и Чавдар Мутафов в прокарването на авангардното изкуство през 20-те години в България.

Разказът за формирането на ямболските модернисти чисто стилистично е поднесен като „частен случай“, като локално и периферно случване (невидимо за стойностния каноничен свят на литературния живот), но всъщност е ярко, оцветено от емоцията на свидетелската позиция доказателство за въздействието, което оказват авангардните издания през 20-те години върху младите творци на България. В литературната история след 1944 година постиженията на модернистите са пренебрегвани и подценявани като единични и незначителни прояви на нестойнни експерименти, на „пропиляна“ енергия и „самоцелен“ новаторски дух. Доказателство за това е синтезно поднесената оценка на Георги Цанев в книгата му „Страници от историята на българската литература“ (1985)

за значимостта на Гео-Милевото творческо дело: „Гео Милев беше особено отзивчив към всичко „ново“ в изкуството и литературата. Но той разпиля толкова възторзи пред много лъжливи кумири, докато намери наистина н о в о т о. Той изхаби много енергия да защитава погрешните положения на едно **упадъчно изкуство** (подчертаването е мое – Т. К.), докато откри истинското изкуство и научната идеология на революционната работническа класа“ (Tsanev 1985, p. 532). Несъмнено като „упадъчно“ е характеризирано авангардното изкуство, което бележи творчеството на поета.

Чрез разказа си за ямболските модернисти Кирил Кръстев предлага една различна гледна точка към модерната литература от 20-те години на XX век, определяйки я като забележително явление, което неслучайно намира своите последователи сред най-младите. Доказателство за това е появата на периодичното издание „Кресчендо“ – „подчертано авангардно списание“ (Krastev 2019, p. 36) с ясни позиции – „за първенството, **„очовечаването“ и издигането на самия Човек и Живот – преди професионалното изкуство, естетизацията и административната култура, акции и „мероприятия“** (Krastev 2019, p. 55). Съставител и редактор на списанието е самият Кирил Кръстев. Описаните от него книжки на списание „Кресчендо“, манифестът на Дружеството за борба против поетите, кореспонденцията на Кирил Кръстев от името на „Кресчендо“ с Маринети, „папата на футуризма“ (Krastev 2019, p. 470), са сред заслужаващите внимание литературни събития през 20-те години на XX век според мемоариста, защото са характерологични за епохата, белязана от търсенето на нови хоризонти във всички сфери на живота и изкуството. Всичко това обаче до този момент е съществувало само в архивите и каталозите, далеч от активния литературноисторически разказ за 20-те години.

Включването на ямболския културен и литературен живот в спомените на Кирил Кръстев *не се дължи на „локален патриотизъм“* (Krastev 2019, p. 18), *както посочва самият той, а на стремежа му да съхрани и предаде на поколенията спомена за постигнатото от ямболските творци (най-вече модернисти) в областта на културата и изкуството, успели да превърнат града в „едно от най-авангардните средища“* (Krastev 2019, p. 18) *в следвоенните години – тук вече всякаква ирония от страна на мемоариста е отпаднала.*

Пряко свързан с творческите опити на младите ямболски модернисти е и вторият литературноисторически „сюжет“ – ролята на Гео Милев в областта на авангардното изкуство в България. По думите на Кирил Кръстев главният редактор на сп. „Везни“ предизвиква поврат в литературно-художествено-то му съзнание и се превръща в негов кумир. Въпреки това той не се стреми да представи своя учител и вдъхновител чрез обрисването на един идеализиран образ, а цели да опровергае неверните твърдения по отношение на неговото творчество и да припомни заслугите му.

Творческият път на Гео Милев – поезията, статиите и обществената му дейност, се превръщат в изпитание за литературните историци след 1944 година. От една страна, модернистичният период на поета от „Лирични хвърчащи листа“ (1915) до „Везни“ (1919 – 1922) е подценяван и умишлено пренебрегван като контрапункт на социалистическия реализъм, от друга страна, идеологемно пожеланото вписване в социалистическия канон на експресионистичната поема „Септември“, посветена на Септемврийското въстание и „антифашистката борба“, също се оказва нелепа задача. Творчеството на Гео Милев е прекроено като текстовост и трайно преиначено в няколко трафаретни прочита, а в литературноисторическия разказ за постигнатото от него в полето на изкуството се натрупват и стават видими и за широката публика множество противоречия и взаимоизключващи се твърдения.

Гео Милев присъства в спомените на Кирил Кръстев като творец, надмогнал традициите и градящ изкуството си върху нови принципи, което го оразличава от масата пишещи и му отрежда различна роля в културния живот на страната.

Според Кирил Кръстев Гео Милев посещава Ямбол за две сказки. Първата от тях е през 1922 година и засяга „главните течения в съвременното, модерното изкуство – символизъм, футуризм, кубизъм, експресионизъм“ (Krastev 2019, р. 76) с акцент върху експресионизма. Втората сказка е върху живота и творчеството на Пейо Яворов след издаването на „Панихида за П. К. Яворов“. За този период от творческото дело на Гео Милев мемоаристът развива „защитна пледоария“ на модернизма, Гео Милев и връзката му с родното изкуство:

„По това време у големия космополит и интернационалист – при търсенето на съвременни художествени ценности – се бе пробудила вече дълбоката връзка с националния живот, с родните търсения и постижения в изкуството. Той написа същевременно рапсодичната „Иконите спят“ (1922) по народнопесенни мотиви, известното писмо до Борис Вазов, преутвърждаващо осевото място и значение на Иван Вазов в националния ни литературен живот, издаде подбрана „Антология на българската поезия“. С отворено сърце пристъпи към критично изтъкване и на други ценности в нашата литература, с което показа, че **новаторството на „Везни“ не е една безпочвена и откъсната от българския живот проява** (подчертаването е мое – Т. К.). Гео имаше вкус и към народното творчество и го обичаше [...]

Това беше тъкмо времето на подема и разцвета на движението за „родно изкуство“ във всичките ни изкуства – музика, живопис, графика, приложни изкуства, литература – като израз на национална романтика и мистика след трагичните войни и аз днес виждам експресиониста и социалния поет Гео Милев като един от адептите и изразителите на това голямо народно движение. Тогава „Иконите спят“ и „Панихида за Пейо Яворов“ хвърлят мост към безсмъртната народна апология „Септември“, независимо от тематичните и идейните положения“ (Krastev 2019, р. 79).

Чрез обговарянето на тези два периода в творчеството на Гео Милев Кирил Кръстев маркира основни положения в творческото и обществено съзнание на поета – на първо място, Гео Милев оставя трайна следа в българската литература с експресионистичните си творби и манифести, вдъхновени от западно-европейските литературни образци. Това дава повод на критиката след 1944 година да характеризира творчеството му като откъснато от българската действителност, но според мемоариста това влияние не е пречка Гео Милев да остане ангажиран с проблемите на своя народ.

Точно обратното заявява Георги Цанев, един от най-авторитетните литературни историци и критици от времето на социализма, в своята книга „Страници от историята на българската литература“ (1958):

„Ясно е – тук имаме работа с един краен идеализъм, субективизъм, който откъсва изкуството напълно от живота. Общата линия на идеализма и субективизма продължава почти до края на периода на „Везни“ (Tsanev 1976, p. 120) и продължава с обобщената оценка на изследователя: „Поезията на Гео Милев през този първи период, както е представена най-напред от сборката „Жестокият пръстен“ (1920), е тъмна, хаотична, непонятна. Тук-там само, в отделни строфи, може да се долови копнеж за сливане с вълненията на другите хора, пресекнал в печалното чувство на поета, че е отчужден от тях, „загубен в тъмен град“, понесен от своите стъпки към някаква „трагична безконечност“. Прозират някъде смътно черти от живота или моменти от личната съдба на автора. Но всичко това потъва в пъстър хаос от странни образи, нахвърлени алогично в безреда. Поезия на разкъсани мисли, несвързани образи, далечни асоциации – както Гео Милев сам искаше като критик; фрагментарна пак според неговите собствени теории. Това е поезия индивидуалистична“ (Tsanev 1976, p. 123).

В мемоарната си книга Кирил Кръстев целенасочено и категорично отхвърля подобни твърдения, като защитава принадлежността на Гео Милев към движението за „родно изкуство“ и подчертава любовта му към народното творчество.

Мемоаристът убедително защитава тезата, че подценяваният и характеризираният от социалистическата критика като безпочвен експресионизъм е сред най-важните приноси на Гео Милев за българската литература и култура. За него естетиката на авангарда създава нови хоризонти и нови измерения на целия културен контекст: „Експресионизмът внесе за пръв път проблемност в изкуството ни. Той даде изобщо кълнове и тласък за развитие на теорията на изобразителните изкуства – мъртва дотогава мисловна зона. Подхвърли на анализ всички естетически категории; преодолявайки разказвателността, изтъкна на преден план неразлъчната връзка между съдържание и въплъщаващата го форма – като естетически „примат“; създаде за пръв път идеята за „художествения образ“ като същина на изкуството; постави за пръв път у нас проблема за стила; изтъкна значението на формалния анализ в критиката“ (Krastev 2019, p. 92). Въпреки че според Кирил Кръстев малцина български критици и изкуствоведи

преминават през школата на експресионизма, влиянието му може да бъде открито в творчеството на Николай Райнов, Сирак Скитник, Иван Милев, Владимир Димитров-Майстора и в поколенията от 60-те и 70-те години.

Социалистическата литературна критика прави всичко възможно да омаловажи значението на Гео-Милевите творчески постижения в областта на експресионизма. Доказателство за това са анализи по отношение на експресионистичната поема „Септември“. Според Георги Цанев обрисовката на въстаниците в поемата е „направена по изобразителните принципи на експресионизма“ (Tsanev 1976, p.136), но за сметка на това „Реалистичните описания се засилват, когато авторът засяга потушаването на въстанието“ (Tsanev 1976, p. 137). Самият Георги Цанев, осъзнал противоречието в написаното, стига до заключението за „нов художествен метод“ в поемата, включващ „елементи на реализъм и важни черти на експресионизъм“ (Tsanev 1976, p. 141). Проблемът за художествения метод в поемата е решен значително по-категорично в учебника по литература за единадесети клас от 1959 година на издателство „Народна просвета“: „Методът на Гео Милев е реалистичен с елементи на революционна романтика. Реализмът в изобразяването на Септемврийското въстание намира отражение в конкретната обрисовка на народа и фашистките палачи, в езика на поета, особено при картините на потушаването на въстанието. Романтика има в ярките картини на народното въстание, в патоса на изобразяването и разобличаването. С утвърждаване борбата на народа, с вярата си в бъдещето поетът се доближава до метода на социалистическия реализъм, макар и да не достига до него“ (Rusakiev et al. 1959, p. 221). Опитът за подмяна на експресионизма с реализъм и/или романтизъм от страна на литературните историци е явен. Целта е канонизирането на неканоничната поема „Септември“.

Кирил Кръстев обособява издаването на сп. „Пламяк“ и поемата „Септември“ като отделен период в творчеството на Гео Милев, което не е изненадващо, тъй като социалистическата критика също поставя разделителна линия между периода на сп. „Везни“ и този на сп. „Пламяк“, противопоставяйки ги един на друг. Според мемоариста сп. „Пламяк“ е „голямо, непартийно, борческо литературно-художествено „ляво“ списание за всички интелегентски кръгове, все още гравитиращо в новаторско-естетичното поле на „Везни“ (Krastev 2019, p. 95). Във времето около издаването на сп. „Пламяк“ според Кирил Кръстев индивидуалистичните тонове у Гео Милев започват да се смесват с борчески и колективистични звучения: „Гео Милев си беше по философски светоглед идеалист, мистик и верующ, както се вижда и от други негови писания. Това не пречеше обаче още отначало, от „Експресионистично календарче“ (1921), да показва остро социално чувство и симпатии, бунтарски настроения и фразеология. Все пак при дотогавашния му духовен контекст беше трудно да се обясни обзелата го към 1924 г. енергична ескалация на революционно-бунтарските чувства, но изглежда, той ги е носил латентно дълбоко в себе си“

(Krastev 2019, p. 71). Причината за тази промяна у Гео Милев Кирил Кръстев отдава не на политизирането на поета („Гео Милев не беше идеолог, политик, анархист, синдикалист, марксист, социалист, комунист“ (Krastev 2019, p. 95), а на безпокойния и бунтарски дух на поета, на патриотичния му, но и интернационален дух на интелегент, който не може да остане безразличен към случващото се в света и рефлектиращо върху народа му.

Особено интересен е паралелът между спомените на Кирил Кръстев и тези на Дора Габе относно Гео-Милевото творчество в периода на сп. „Пламяк“ и поемата „Септември“. Споменният текст на поетесата е поместен в изданието „Гео Милев, Христо Ясенев и Сергей Румянцев в спомените на съвременниците си“ от 1965 година. В него тя отбелязва, че „истинския“ Гео Милев познала едва след излизането на поемата „Септември“, дотогава не предполагала за острото социално чувство, което се таяло у поета (Gabe 1965, p. 224). Очевидно е разминаването между спомените на Кирил Кръстев и поетесата. Дора Габе потвърждава наложената от литературната история теза за внезапна промяна у Гео Милев, която го превръща в значим поет, докато Кирил Кръстев говори за остро социално чувство у поета още в ранните му текстове и поставя акцент върху творчеството му преди написването на поемата „Септември“. Текстът на Дора Габе категорично доказва опитите за синхронизация между част от мемоарната литература от периода 1944 – 1989 година и литературната история, създавана през социализма. За разлика от поетесата Кирил Кръстев се разграничава от утвърдените идеологеми, а спомените му предоставят на читателя през 80-те години различна гледна точка към творческото дело на Гео Милев, разграничавайки го от „антифашистката“ пропаганда на социалистическия режим.

Врѣх на тази пропаганда е т. нар. „септемврийска литература“. Поемата „Септември“ на Гео Милев и романът „Хоро“ на Антон Страшимиров, вдъхновени от събитията през 1923 година, са сред особено ценните произведения за пропагандната машина на режима. Поемата „Септември“ се превръща в програмен текст, през който се „чете“ Гео-Милевото творчество като цялост: „Мястото на Гео Милев в историята на нашата литература се определя главно от неговата революционна поезия и особено от значението на „Пламяк“ и „Септември“ и от ролята, която те изиграха в нашия обществен и литературен живот“ (Tsanev 1976, p. 143). В спомените си Кирил Кръстев утвърждава схващането си, че Гео-Милевото творчество не се изчерпва с поемата („Гео Милев се обезсмърти с борческата си поема „Септември“. За някои, за мнозинството само с това“ (Krastev 2019, p. 90). Свърхупотребата ѝ в контекста на „антифашистката“ пропаганда е причината мемоаристът да не включи в спомените си подробното ѝ обговаряне. Поради същата причина романът „Хоро“ (1926) не попада в центъра на мемоарния текст на Кирил Кръстев за Антон Страшимиров. Тези две представителни за „септемврийската литература“ произведения са включени в мемоарното повествование на Кирил Кръстев като доказателство

за острото социално чувство на своите автори, но те не попадат в центъра на споменните текстове. Стратегията на мемоарния наратив очевидно се движи по полетата на отклоняващия се от официалното разказ.

Преводите и рисунките на Гео Милев, опитите му в театъра и режисурата според Кирил Кръстев също заслужават внимание. „Лирични хвърчащи листа“ на Гео Милев първи запознават българските читатели с големите западни индивидуалисти и символисти, антологиите му на борческа и любовна поезия изиграват голяма роля за естетично-емоционалното и обществено възпитание, а преводите му на Шекспир се превръщат в образцови (Krastev 2019, p. 93). Гео-Милевото „Театрално изкуство“ е оценено от Кирил Кръстев като „откровение за театрите, артистите и театралната публика – с проникването в сценично-драматургичния процес и оригиналната му класификация на актьори“ (Krastev 2019, p. 88), а поставената от Гео Милев в Народния театър пиеса „Мъртвешки танц“ от Август Стриндберг – като „изключителна“ и „хипнотизираща“ (Krastev 2019, p. 88). Високите оценки на Кирил Кръстев за разностранните постижения на Гео Милев в областта на изкуството дават представа за мащаба на творческото му наследство, подценявано и пренебрегвано десетилетия наред.

Спомените на Кирил Кръстев за Гео Милев звучат като алтернативен глас на социалистическата литературна история. В академичните издания от периода Гео-Милевото творчество е представено предимно с поемата „Септември“, а експресионистичният му творчески метод е подменен с реалистичен или е заклеймен като „упадъчен“. В мемоарната книга Гео Милев е представен като ярък и най-важен представител на българското авангардно изкуство и в частност – експресионизма. Според Кирил Кръстев той е творец, успял напълно да се освободи от тежестта на миналото, за да създаде ново изкуство, следвайки единствено повелите на своята воля. Мемоарният текст поставя акцент върху огромното значение, което има сп. „Везни“ за развитието на българската литература през 20-те години на ХХ век, постиженията на Гео Милев в областта на превода, изобразителното изкуство и режисурата.

От направените съпоставки между текста на Кирил Кръстев и академичната литературна история от периода между двете световни войни става ясно, че написаното в мемоарната книга се различава от утвърдения литературноисторически „разказ“ за периода. Като естет и художествен критик Кирил Христов е ръководен от стремежа си да припомни една пренебрегвана и потулвана естетика, която оставя ярка следа в българската литература между войните. Мемоарният разказ на Кирил Кръстев за ямболските модернисти и списание „Кресчендо“ значително допринася за възобновяването на интереса към българското авангардно изкуство. До днес написаното от него е основополагащо за всеки изследовател, занимаващ се с проблемите на българския модернизъм.

Интересът към маргинализирания и подценяван от социалистическата критика български модернизъм отново се възобновява през 80-те и 90-те години

на XX век. Сред имената на изследователите, допринесли за това, се открояват тези на Едвин Сугарев, Виолета Русева, Владимир Янев и Иван Сарандев. Любопитен факт е, че появата на изследването „Българският експресионизъм“ (1988) на Едвин Сугарев изпреварва с няколко месеца издаването на книгата на Кирил Кръстев, но Кирил Кръстев пръв разказва за значението на българския модернизъм от гледната точка на свидетел и активен участник в литературните събития от периода между двете световни войни. Това доказва огромното значение на свидетелския разказ за българската литературна история.

БЕЛЕЖКИ

1. В книгата си Кирил Кръстев използва „авангардно“ като синоним на модернистично.

ЛИТЕРАТУРА

- ГАБЕ, Д., 1965. Спомен за Гео Милев. В: Б. ДЕЛЧЕВ, С. СУЛТАНОВ (ред.). *Гео Милев. Христо Ясенев. Сергей Румянцев. В спомените на съвременниците си*. София: Български писател, 1965, pp. 222 – 224.
- КОЗЛУДЖОВ, З., 2011. Културното ни минало между двете световни войни и мемоарните рефлексивни механизми в спомените на Кирил Кръстев. В: *Научни трудове – Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“*. Т. 49, кн. 1, Сб. В. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2011, pp. 24 – 28.
- КРЪСТЕВ, К., 2019. *Спомени за културния живот между двете световни войни*. София: Ера.
- РУСАКИЕВ, С., ИВАНОВА, СТ., ТОДОРОВА, ИВ., МИЛЧЕВА, Р., СТЕФАНОВ, Е., 1959. *Литература. Учебник за единадесети клас на общообразователните училища*. София: Издателство Народна просвета, 1959.
- ЦАНЕВ, Г., 1976. Гео Милев. В: П. ЗАРЕВ (ред.). *История на българската литература*. Т. 4. София: БАН, 1976, pp. 108 – 144.
- ЦАНЕВ, Г., 1958. *Страници от историята на българската литература*. София: Български писател.

REFERENCES

- GABE, D., 1965. Spomen za Geo Milev. V: B. DELCHEV, S. SULTANOV (red.). *Geo Milev. Hristo Yassenov. Sergey Rumyantsev. V spomenite na savremennitsite si*. Sofia: Balgarski pisatel, pp. 222 – 224.
- KOZLUDZHOV, Z., 2011. Kulturnoto ni minalo mezhdu dвете svetovni voyni i memoarnite refleksivni mehanizmi v spomenite na Kiril Krastev.

- V: *Nauchni trudove – Plovdivski universitet „Paisiy Hilendarski“*. T. 49, kn. 1, Sb. V. Plovdiv: Paisiy Hilendarski, pp. 24 – 28.
- KRASTEV, K., 2019. *Spomeni za kulturnia zhivot mezhdu dve te svetovni voyni*. Sofia: Era.
- RUSAKIEV, S., IVANOVA, ST., TODOROVA, IV., MILCHEVA, R., STEFANOV, E., 1959. *Literatura. Uchebnik za edinadeseti klas na obshtoobrazovatelните uchilishta*. Sofia: Narodna prosveta.
- TSANEV, G., 1976. *Geo Milev*. V: P. ZAREV (red.). *Istoria na balgarskata literatura. T. 4*. Sofia: BAN, pp. 108 – 144.
- TSANEV, G., 1958. *Stranitsi ot istoriyata na balgarskata literatura*. Sofia: Balgarski pisatel.

KIRIL KRASTEV'S BOOK “MEMORIES OF THE CULTURAL LIFE BETWEEN THE TWO WORLD WARS” – RETURN OF MODERNISM

Abstract. In the center of this article is Kiril Krastev's memoir book “Memories of cultural life between the two world wars” (1988). Two of the central literary-historical “narratives” of the memoir are analytically examined – the Yambol literary modernism and the role of Geo Milev in the development of Bulgarian avant-garde art. The discrepancies between the visions of literary events proposed in the memoir text and the canonical narrative of academic literary history are highlighted. Kiril Krastev's specific strategy for literary memory offers its readers a different reading of the literary events during the period between the two world wars, at a time when literary history is subordinated to the ideologies of the socialist regime for decades.

Keywords: writer's memoir; memory; literary history; Bulgarian literature of the twentieth century; Bulgarian modernism Kiril Krastev; Geo Milev

✉ **Teodora Kashilska, PhD Student**

Web of Science Researcher ID: GWZ-2937-2022

Plovdiv University „Paisii Hilendarski”

24, Tzar Assen St.

4000 Plovdiv, Bulgaria

E-mail: teodora.kashilska@abv.bg